

MY JSME RUSKO

OTÁZKY A ODPOVĚDI

1. Jaká je aktuální politická situace v Rusku?

Za poslední rok se situace v oblasti lidských práv, svobody slova, svobody médií značně zhoršila. Za prvé jsou přijímány nové zákony, které prakticky znemožňují vyjadřovat svůj názor odlišný od názoru oficiálních míst, a ty stávající jsou v tomto duchu pozměňovány. Za druhé jsou zákony, které ještě zaručují občanská práva obyvatel Ruské federace, porušovány, překrucovány a vykládány tak, aby vyhovovaly představitelům režimu.

Jako příklad lze uvést mediálně známý zákon o zahraničních agentech, který se dotýká především novinářů, lidskoprávních organizací, aktivistů či různých hnutí. Jakmile úřady označí někoho jako „zahraničního agenta“, musí být tato informace neustále uváděna ve všech materiálech, zprávách, zmínkách v médiích apod., které se této osoby týkají. Důvodem k tomuto „ocechování“ může být například spolupráce se zahraniční organizací, snaha získat finanční podporu v zahraničí atd.

V prosinci 2020 podepsal prezident Putin několik represivních zákonů. Byly zvýšeny tresty pro „neposlušné“, a co je nejzásadnější, **represe jsou namířeny i proti využívání internetu**. Nyní je mnohem snazší některé internetové zdroje blokovat či zpomalovat (jak se to nyní děje Twitteru).

Pro hrdiny filmu je velice důležité, že v současnosti zákon umožňuje potrestat i toho, kdo provádí tzv. „odinočnyj piket“ neboli **osamocený protest**, kdy člověk sám stojí například před budovou parlamentu – ruské státní dумы – a v ruce drží plakát. Dosud nebylo nutné pro tento druh protestu žádat povolení na úřadech. Mladí lidé, jak je vidět i ve filmu, stanuli jeden po druhém před úřadem s dostatečným odstupem, aby je policie nemohla obvinít z nepovoleného shromažďování. Teď je ale možné sérii osamocených protestů označit za mítink a jeho účastníky řádně potrestat.

Režim prezidenta Putina cítí, že **mezi mladými lidmi sílí nevole**, přibývá těch, kteří požadují skutečně svobodné volby, kteří cestují do západních demokracií a jsou Putinem přinejmenším unaveni. Místo čestné politické soutěže ale Kreml sahá ke stále tvrdším a tvrdším represím ve snaze udržet u moci prezidenta Putina, popřípadě rozhodnout mimo demokratické volby o jeho nástupci, umožnit i nadále řídit ruské hospodářství vybraným oligarchům a opírat se při řízení státu především o tajné služby.

2. Kdo je Alexej Navalnyj?

Alexej Navalnyj je jednou z **významných postav ruské opozice**. V současnosti je to jediný významný lídr poté, co ostatní buď museli emigrovat, nebo byli jako Boris Němcov zavražděni. Navalnyj se v posledním roce stal mimořádně populární, a to jak v Rusku, kde ho před tím většina občanů neznala, tak v zahraničí. A to především kvůli útoku, který na něj podle investigativních ruských a zahraničních novinářů podnikly ruské tajné služby. Ty se ho pokusily otrávit jedem typem novičok. Navalnyj ale tento útok přežil a po léčení v Německu se vrátil zpět do Ruska. Zde byl zatčen a odsouzen ve zpolitizovaném procesu. **Nyní si odpykává trest odnětí svobody v jedné z trestaneckých kolonií**, aktuálně (začátek dubna 2021) drží hladovku.

Navalnyj se pohybuje v ruské politice už řadu let a prošel si řadou fází. Kariéru začínal v tradiční demokratické ruské straně Jabloko, se kterou se ale rozešel pro své možná příliš velké vůdcovské ambice a poněkud radikální nacionalistické názory.

Zdá se, že tuto etapu má již za sebou. Známým a respektovaným se stal hlavně díky svým **internetovým protikorupčním projektům** a jeho snahou naučit lidi na regionální úrovni bojovat proti zkorumpovanému úřednictvu, soudům i policii.

Poukazoval na to, v jakých domech žije ruská „vrchuška“ (vrchní vrstva mocných a bohatých), odhaloval, jaké majetky vlastní

ruští politici a úředníci loajální Kremlu v zahraničí, a srovnával tyto majetkové poměry se životem prostých Rusů. Založil **Fond boje s korupcí**, který je dnes nejrespektovanější ruskou protikorupční organizací.

3. Proč Navalnyj nemohl kandidovat v prezidentských volbách v roce 2018?

V roce 2018 se Navalnyj pokoušel kandidovat na nejvyšší funkci proti prezidentu Putinovi. Podle informací ruských novinářů se mezi úředníky v nejvyšších funkcích odehrávaly bouřlivé diskuse, koho z kandidátů k volbám pustit a koho ne. Čtyři měsíce před hlasováním bylo rozhodnuto. Navalnyj nebyl jako kandidát zaregistrován z důvodu podmíněného odsouzení za majetkové delikty v Kirově v roce 2013. A následujících deset let mu bylo znemožněno na post prezidenta Ruska kandidovat. Stoupenci Navalného včetně jeho právníků bezúspěšně poukazovali na to, že ruská ústava takový trest vůbec neumožňuje. Podle ní nemohou kandidovat pouze ti, kdo jsou aktuálně ve výkonu trestu. Odstranění Navalného z předvolební kampaně je tak pokládáno za účelové.

Přitom i podle sociologických výzkumů nezávislého Centra Levada 64 % Rusů, kteří plánovali jít k volbám, hodlalo dát svůj hlas Putinovi. Ten se tedy nemusel konkurence vůbec bát. Kreml ovšem nechtěl dopustit, aby Navalnyj a jeho lidé měli přístup do státní federální televize, která musí každému kandidátovi umožnit zveřejnit svůj program. Navalnyj by se podle kremelských politologů mohl dostat do povědomí i těch Rusů, kteří se o opozici a politiku jako takovou nezajímají, což bylo vyhodnoceno jako nebezpečné.

4. Jak dopadly volby v Rusku v roce 2018?

Volby se nakonec konaly 18. března 2018 bez Navalného. Zaregistrováno bylo osm kandidátů, ale ani jeden nebyl byť teoreticky schopen ohrozit Vladimira Putina či se nějak výrazněji zapsat do povědomí voličů. Putin podle oficiálních výsledků získal 77 % hlasů.

Důvody jeho přesvědčivého vítězství jsou dva. Jednak je to manipulace s hlasy a různé falzifikace, ty však pravděpodobně nejsou tím nejdůležitějším.

Putin prakticky neměl důstojného soupeře. Celá stání mašinérie pracovala jen v jeho prospěch, lidé neviděli žádnou alternativu. Putin pro ně sice neznamenal rozkvět a změny k lepšímu, ale **stabilitu – naději, že nebude hůř.**

Velkým tématem prezidentských voleb byl tzv. **vnější nepřítel**. Putin zobrazoval okolní svět jako nepřátelský, který se chystá na Rusko zaútočit, nespravedlivě mu škodí a uvaluje na něj sankce. Sám sebe pak prezentoval jako **silného vůdce**, který musí v takové těžké situaci možná rezignovat na demokratické hodnoty a lidská práva, ale zato zajistí Rusku jeho **teritoriální celistvost** (např. nedopustí vrácení Ukrajíně okupovaný Krym) a z Ruska vybuduje obávanou a uctívanou velmoc. Tento zahraničně politický program stačil mnoha Rusům k utvrzení v tom, že bez Putina by Rusko mohlo dokonce i zaniknout, rozpadnout se, stát se otrokem západní „zkažené“ civilizace.

5. Jak je možné, že má Putin v Rusku takovou moc?

Rusko je tradičně prezidentským systémem, to znamená, že vůdce, ať už prezident, či dříve car, má velkou moc. Parlament hraje podružnější roli. Kromě toho je Rusko zemí, kde jsou demokratické svobody i samotnými občany ve velké většině vnímány jako méně důležité než třeba **láska k vlasti, hrdost na svou vlast, vítězství ve Velké vlastenecké válce a postavení Ruska ve světě** – postavení ochránce slabých i spřátelených zemí, které brání před znepřáteleným imperiálním Západem. Rusové, především příslušníci starší generace, věří staré osvědčené rétorice a jsou ochotni rezignovat na část svých svobod a práv za cenu záruk bezpečí, zachování velkého Ruska a jeho výsostného postavení ve světě.

Kromě toho je část občanů udržována v loajálním postavení **strachem** – **represe se stupňují**. Nejen že člověk může být uvězněn za účast na demonstraci, ale i na regionální úrovni, mimo světla ramp a pozornost zahraničních médií může třeba příliš svobodomyšlný učitel přijít o místo, student může být vyloučen ze školy, novinář z práce. Pro řadu lidí je proto lepší „držet

pusu a krok“ a nevměšovat se do politiky, hlasovat tak, jak je žádoucí, a pokud to jde, děti poslat studovat do zahraničí.

Moc Putina se tedy **opírá o strach, nostalgii po velkém sovětském vítězství, ale prakticky hlavně o obrovské peníze ruských oligarchů a obrovskou sílu ruských tajných služeb a poslušnost ruských soudů.** Komplikované schéma, které Putin za více než dvacet let ve funkci vybudoval, má obrovskou stabilitu a setrvačnost.

6. Proč ve filmu mladým aktivistům lidé stále říkali, že je za jejich aktivity někdo platí? Jsou takovéto protiputinovské demonstrace v Rusku běžné?

To je důsledek rétoriky provládních médií, která tvrdí, že proti prezidentovi vystupují „vlastizrádci“ a „agenti západu“. Protestující jsou podle nich motivováni výhradně penězi, které jim platí nejčastěji „Američané“. **Jako by prezident Putin nemohl být vůbec kritizován, a pokud kritizován je, pak nikoliv proto, že by chyboval, ale protože jde o zakamuflovaný útok nepřátel ze Západu.**

Demonstrace se v Rusku konají ve vlnách, kdy se zdá, že části občanů došla trpělivost a že musí dojít k nějaké změně, ne-li revoluční. Například **v letech 2011–2012 vyšly do ulic až statisíce Rusů** a snadno tak mohl vzniknout dojem, že dojde k výměně na nejvyšších funkcích. Nastaly však tvrdé postihy organizátorů, masivní emigrace aktivistů a jisté uklidnění na ruské protestní scéně. Následovaly **demonstrace v roce 2018.** A naposledy teď, po **zavření Alexeje Navalného.** Kupodivu tyto poslední protesty nejsou zdaleka tak razantní a početné, jako tomu bylo dříve a jak by odpovídalo stupni represivního tlaku na opozici a svobodomyšlnější občany.

Pouhé desítky tisíc lidí v Moskvě je počet naprosto nedostatečný pro to, aby vznikl významný tlak na mocenské struktury, které by začaly opozici brát jako partnera nebo se jí alespoň začaly obávat.

7. Z filmu se zdá, že Putinovi příznivci jsou hlavně starší lidé, proč? Má i mladší příznivce?

Hlavní armádu voličů Vladimira Putina skutečně tvoří lidé narození ještě za Sovětského svazu. Vnímají Putina jako člověka, který v sobě nese cosi sovětského, velkého, jakousi slávu zanikající říše, ale i naději, že bude obnovena když ne v původních hranicích, tak snad v takových, které současné Rusko opticky na mapě alespoň přiblíží velikosti bolševického impéria.

Putin na starší občany také sází a snaží se jim populistickými výroky vnuknout, že jsou pro něj ti nejdůležitější, že je především jejich prezidentem a že ruský důchodce si žije na světě snad nejlépe. O tom, že „poražené“ Německo dává svým důchodcům mnohem větší penzi než „vítězné“ Rusko (z pohledu 2. světové války), vládní média samozřejmě neinformují.

Putin je zkrátka prezidentem minulosti, epochy, která končí, odcházející generace, která si zvykla žít ve znepřáteleném bipolárním světě.

Ovšem i **mezi mladými má Putin hodně příznivců.** Dokáže se prezentovat i velmi mladistvě, je sportovec, rád lyžuje, jezdí na Sibiř rybařit, je pyšný na své vypracované tělo (nezřídka se ani fotografií do půl těla), hraje hokej a vždy vítězí. Často se setkává s mladými lidmi, nechává je klást i nepříjemné otázky a oslnivě a s vtipem jim odpovídá.

Putina podporují i některá **mládežnická hnutí.** Po celou dobu jeho panování se rodily projekty, které měly za cíl **vyvolat zdání enormní podpory prezidenta, a to i mezi mladými lidmi.** Tak vzniklo například prokremelské hnutí mládeže **Naši** i militantní **Forum Selinger.** V rámci vládní strany Jednotné Rusko existuje mládežnická odnož **Mladá garda,** jejíž program je rovněž zúžen na podporu Kremlu.

Zvláštní skupinou podporovatelů Putina jsou **motorkáři – expanzivní militantní skupina Noční vlci,** se kterou prezident „dobýval Krym“ a která šíří jeho slávu mezi mladými nacionalisty a zastánci velkoruského šovinismu.

8. Z filmu se zdá, že měl Navalnyj spoustu hlavně mladých příznivců, proč? Oslovil i starší generaci?

Mezi staršími lidmi má Navalnyj mnohem menší podporu než mezi mladými. Je to dáno kromě výše řečeného i **informačními zdroji,** na které se spoléhá mladší a starší generace. Dříve narození sledují stále hlavně federální kanály ruské státní televize,

kteře jsou protkány propagandistickými pořady, informacemi o každém kroku Vladimira Putina a šířením pocitu ohrožení ze strany Západu.

Mladší lidé častěji hovoří cizím jazykem, jsou zvyklí cestovat, a i když tuto příležitost nemají, orientují se spíš než na televizi na sociální sítě či nezávislé informační zdroje dostupné na internetu.

9. Jaká je v Rusku situace v oblasti dodržování lidských práv? Dá se předpokládat zlepšení?

Za současné situace se **zlepšení nedá očekávat**. Vladimir Putin a jeho tým vnímají **jakoukoliv kritiku jako útok, nejsou schopni komunikovat s opozicí**, nejsou připraveni **střetnout se s politickými soupeři v rovném boji během svobodných voleb**.

Likvidaci protivníků věnuje ruský stát značnou energii, využívá mocného státního aparátu a trestá všechny, kdo se byť jen velmi umírněně uchylují ke kritice režimu.

Výraznější osobnosti, aktivisty a organizátory protestů posílá režim do vězení nebo je neustálým tlakem donutí k emigraci, opakovaně je pokutuje, znemožňuje jim podnikat, studovat.

Kromě těchto výrazných politických projevů autokratického režimu je zde ale řada **běžných, každodenních porušení práv na důstojný život, zdravotní péči, rovný přístup k různým menšinám**. Jako příklad takového nepsaného útisku jedné z menšin je **vztah k homosexuálům**. A to především v některých částech Ruska, například na severním Kavkaze, kde se v posledních letech dokonce objevily tzv. vraždy ze cti, jejichž oběťmi byli mladí homosexuálové. Buď byli umučeni a popraveni bezpečnostními složkami, v několika případech je zabili sami příbuzní, které k tomu donutil bezpečnostní aparát.

10. Jakou pozici má v zemi prodemokratická prozápadní opozice?

Ona vlastně žádná **významná opoziční síla vyznávající západní demokratické hodnoty v Rusku není**. Navalnyj je spíš symbolem odporu než politik, jehož názory bychom znali, o jehož politickém programu bychom něco věděli. **Demokratická opozice byla doslova rozprášena v první polovině období vlády Vladimira Putina**, prozápadně smýšlející podnikatelé, jako například Michail Chodorkovskij, byli exemplárně potrestáni – Chodorkovskij **desetiletým vězením**. Boris Němcov, jeden z charismatických opozičních lídrů, **byl zavražděn prakticky před branami Kremlu** a okolnosti zločinu dodnes zůstávají zahaleny tajemstvím.

Další opoziční lídři, jako třeba někdejší světový šachový velmistr Garry Kasparov, **museli odejít do zahraničí**. Ovšem pokusy burcovat a řídit **protirežimní odpor lidí ze západní Evropy či dokonce ze zámoří zcela ztroskotaly**. Rusové jsou na vůdce **v exilu alergičtí**, navíc **domácí propaganda** o nich šíří nejrůznější lživé zprávy, popisuje, v jakém žijí přepychu a jak spolupracují se západními tajnými službami a NATO na zničení Ruska.

Demokratické hodnoty byly v posledních letech v Rusku natolik zdiskreditovány, že se pro mnohé Rusy staly symbolem nemravnosti, bezbožnosti, zvrácenosti a chaosu.

11. Kdo jsou mladí lidé ve filmu? Kolik takových lidí je? Mají jednotného vůdce? Zůstávají politicky aktivní?

Takových lidí je v Rusku hodně i málo, podle toho, z jaké perspektivy se na to díváme. Co do počtu jich jsou jistě tisíce, po celé zemi možná desítky tisíc. Těch neaktivnějších spíš tisíce. Ale Rusko má miliony obyvatel a převážná část i mladých lidí je zatím buď lhostejná, nebo vyčkává. Protože zatím vypadá souboj mladých aktivistů s režimem jako boj zcela marný a pošetilý.

Kromě Navalného, který dokázal vybudovat po celém Rusku síť svých štábů, žádný jiný vůdce v Rusku není. Často se lidé v regionech sdružují kolem místního aktivisty a fungují více méně autonomně, stále častěji ale také v součinnosti s regionálními štáby Navalného.

Nyní, před parlamentními volbami, které se v Rusku mají konat na podzim (2021), lze očekávat zvýšení aktivity nespokojené části obyvatelstva. Kreml je na to ale bezpochyby dobře připraven.

Odpovědi vypracovala:

Petra Procházková, novinářka, válečná zpravodajka a humanitární pracovnice

Odkazy:

Aktuálně.cz – Navalnyj je v cele s patnácti lidmi a trpí bolestmi, spoluvězni mají tuberkulózu

<https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/navalnyj-je-na-cele-s-15-lidmi-stezuje-si-na-bolesti-spolu/r~19db79bc96bf11eb9f15ac1f6b220ee8/>

Aktuálně.cz – Navalnyj se otrávil v hotelu, novičok našli na lahvi, tvrdí jeho tým

<https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/navalnyj-byl-asi-otraven-vodou-z-lahve-v-hotelu-tvrdi-jeho-t/r~04d5b8e8f8bd11ea9d470cc47ab5f122/>

iRozhlas.cz – Soud poslal Navalného ještě na necelé tři roky za mříže. „Vše bude v pořádku,“ vzkázal po verdiktu

https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/alexej-navalnyj-rusko-soud-opozice-otrava-novicokem_2102021846_aur

iRozhlas.cz – Lékaři zveřejnili detaily o Navalného otravě. Jeho tělesná teplota klesla až na 33,5 stupně Celsia

https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/alexej-navalnyj-otrava-paralyticka-latka-novicok_2012231912_ada

Největším úspěchem Navalného je, že Putin vyslovil jeho jméno – podcast Petry Procházkové o současné situaci v Rusku

<https://www.youtube.com/watch?v=shvuwRyKKro>

Věděl, že ho zatknou. Proč se Navalnyj vrátil do Moskvy? – podcast Petry Procházkové o cestě Navalného zpět do Ruska

<https://denikn.cz/540760/studio-n-vedel-ze-ho-zatknou-proc-se-navalnyj-vratil-do-moskvy/?ref=list>

Doporučená literatura:

POMERANTSEV, P.: *Nic není pravda a všechno je možné: Surreálné srdce nového Ruska. Dokořán, Praha 2016.*

SENCOV, O.: *Kronika jedné hladovky. N media, Praha 2020.*

Poslední aktualizace: 5/2021